
I. É r t e k e z é s e k.

Magyar Régiségek nyomozása.

Mikor az igaz Magyar vissza emlékezik az Árpád századjára, és szabad útra bocsátván képzelődéseit, édes andalgással nézi Nagy Atyjainak nagy tetteiket: ugyan akkor nem titkolhatja el magától szívének azon való fájdmát, hogy a' históriai nyomos próbák nem léte miatt, csak mintegy álomba láthatja a' maradek az ő törzsök Atyjait; és felhevült indulattal, széllyel tépné ha lehetne, azt a' vastag Kárpitot, mellyel a' hajdani idők mostoha sorsa, el rejtí szemeink elöl azt a' Hősök világát, hogy ne láthassuk a' mi párdutzos Nagy Atyáinknak valóságos ábrázatját. Sok jót, sok szépet és nagyot kell egy olyan Nemzetről feltennünk, melly a' Volga és Tanais partjai körül felkerekedvén, hatalmas karral utat nyitott magának, és el foglalta itt azt a' szép tartományt, a' melly több századok óta, mint vetélkedés aranyalmája, kézről kézre ment sokféle nemzetségek birtokába: de az ő viselt dolgaikat többnyire setét homály fedezi — a' mi keveset tudunk is rólok, az, nagyobb részént csak hadi tetteiket, Ország foglalásokat illeti: de, hogy ők az ő békességes házi állapotjokban mik voltak? mitsoda élet módját gyakoroltak? a' társasági tsinosodásnak mellyik léptsőjén állottak

légyen? mind ezekről vagy igen keveset, vagy semmi bizonyost nem tudunk.

Árpád Nagy Atyánk, sem maga nem írt Napló-könyvet, mint Caesar az ő Commentariust, sem Történet-írók maga mellett nem tartott. A' Magyar nemzet számára nem találkozott, mint a' Germanusokéra, egy hűséges tollal rajzoló Tacitus. Az idegen Historicusok, mint a' Byzantinus Írók, és Nestor, nem esmerték jól a' Magyarokat, és távol vagynak attól, hogy Őseinknek igazi Ethnographiai rajzolatját adnák előnkbe. A' Német Krónikások többnyire idomtalan ábrázattal festik őket. Belől a' Nemzet kebelében sok századokon keresztül, nem volt egyéb Tett-helye, avagy Depositoriuma a' nemzeti történeteknek, hanem csak a' Regék, nemzeti Dallok, Vitézi énekek, mellyekből készítette Anonymus az ő eleggő gyarló Prózáját — vajha egynehányat azon Vitézi énekek között a' maga épségében megtartott, és a' maradéknak hűségesen által adott volna!

Igy tehát, nem lévén kezünkbe szövétnek, melly nekünk azt a' régi időt igazán felvilágosítaná: kénytelenek vagyunk csak tapogatózni a' sötétben; mert hogy még csak ne is tapogatódjunk: azt semmiképpen nem tehetjük, mind azért, mivelhogy Őseink eránt való tiszteletből tartozunk azzal: mind sokkal inkább azért, mivelhogy az irigy kezek, sok undok szeplőket mázoltak dicső Atyáink ábrázatjára; és lassanként el hitették még a' jobb szívű maradékok is, mintha ugyan az a' disztelen állortza lett volna a' mi Őseinknek valóságos ábrázatjok. Mi pedig, ha lehet, vonjuk le rólok ezt a' méltatlan maskarát. A' mi szépet, a' mi jót írtak a' Magyarokról az akkori hiteles

Írók, mint Leo Sapiens, Constantinus Porphyrogenitus, Rhegino Apátur, és mások: keressük fel azt, tartsuk meg azt, mint nemzeti kincs, és ítéljük abból többekre. A' hol pedig a' históriai próbák el hagynak bennünket — a' hol már csak gondolomra kell Őseinkről ítéljük: ítéljük inkább jól, mintsem balúl; tsak hogy a' hajdani Nemzetek characterét szemünk elől el nem tévesztvén, hiteles hozzávetéseken, nyomos Combináziókon, pontos Archieologiai esmérteken fundáljuk a' mi Őseleinkről tett kedvező itéletünket; hogy az, a' józan Criticának törvényszékén, tsak levegőbe épült tündér Várnak, vagy tsak tiszta papirosról koholt gyáva mesének ne találtsassek.

Illyen Vezér gondolatok nyomain indúltam én el, mikor a' mezei gazdasághoz tartozó szavainkat vizsgálván, és azoknak igaz eredetét nyomozván, ezt a' kérdést tettem fel magamnak: Ha vallyon igaz e' az, mint a' közvélekedés tartja, hogy a' mi Őseleink, mikor Ásiából Európába költöztek, a' szántáshoz, vetéshez, mezei Gazdasághoz tellyességgel nem értettek volna?

Néhai N. T. Leschka István Úr, ki magát Hungarus Verbótzino - Nitriensis-nek írja, Prágai volt Superintendens, onnét Hazájába vissza térvén, előbb Egyházi, végre Kis-Körösi Evangelicus Prédikátor, készített egy munkát illyen tzím alatt: Elenchus Vocabulorum Europaeorum Magyarici vsus, id est, quae Magyari Asiatici, cum in Pannoniam venissent, linguam suam exculturi, a Gentibus Europaeis adsumserunt, sui que vsus fecerunt etc. Ez a' munka nem tsak megfor-

dúlt kezemben, eredeti Kézírásban: hanem tettem is abból sok jegyzéseket. Az egész munka, a' betűk rendi szerént, mintegy 23 árkusból áll, és méltó volna, hogy nyomtatás által világot lásson, nem azért, mintha tzelba vett tárgyának éppen megfelelne, mert nem kevés ráfogásokkal él: hanem mind azért, mivelhogy tudós szorgalommal keresztül ment nyelvünknek egész mezején, és feles számú idegen szavainknak igaz hazáját megmutatta; mind kiválteppen azért, mivelhogy számtalan tús gyökeres Magyar szavainkat el akarván tőlünk disputálni, az által a' Magyar nyelv-tudósok szemből kiütné az álmod, és jelt fogna adni egy nemes.penna viadalra.

Tisztelt Leschka Úr, a' mint Elenchusa mutatja, tele volt azzal a' vélekedéssel — 's talán a' Magyar Tudósok öt hatodrésze is arról van el hitetve, hogy a' Magyarok, mikor Európába költöztek, a' világért sem tudtak volna egy betsületes eket tsínálni, vagy egy borozdát barmaikkal húzatni, vagy egy kéve búzát tisztességesen learatni 's bekötni, hanem mind ezeket a' Németektől, de leginkább a' Tótoktól tanúlták — az előtt pedig a' földművelésnek legkisebb ágazatjához is nem értettek semmit — a' honnét a' Magyaroknak minden oeconómiához tartozó szavai átaljába idegenek, mind Európaiak, vagy Német, vagy többnyire Tót szók. Például felhossa Leschka Úr a' többek között ezeket: aratni; asztag, barázda, borona, eszteke, gazda, gereblye, iga, kapa, kasza, kazal, lemez, szalma, széna, szántani, szolgál, taliga, tóroszlya, ugar, villa, 's a' t. lgy tehát csak nem minden Gazdasághoz tartozó készségektől megfosztja Leschka Úr a' mi Ős-eleim-

ket; valamint sok tisztes néha darabokon kívül, a' szép fonyatékos Halátsot, pogátsát, szalonnát, sőt még a' tarhonyát is — ezeket az eredeti magyar eledeleket, a' mi jámbor Atyáink kezéből kivette, és azoknak asztaláról, magával az asztallal, abroszszal együtt elpatvarkodta.

Hogy a' mi Nagy Atyáink, Európába jöven, sok esmeretlen dolgokkal megismerkedtek; és azoknak neveit a' szomszéd nemzetségektől költsön vették légyen: azt tagadni szemtelen tudatlanság volna. De meglássuk, hogy e' dologról vigyázatlanul és hevenyébe ne ítéljünk, hogy ne talám az igazságot, és anyai nyelvünket méltatlan sérelemmel illessük. Már pedig a' Magyar nyelvnek eleitől fogva megvolt az a' szerentsétlensége, hogy ha ennek valamelly szava, ugyan azon tárgyat jelentő Német, vagy Tót szóval megegyez, vagy megegyezni láttatik: tehát azonnal sem értünk, sem hallunk, hanem minden további gondolkodás nélkül azt a' szót, minden kérdésen kívül idegen szónak lenni kiáltjuk; nem tévén az egyenes ítélet mérő-serpenyőjibe ezt a' kérdést: ha vallyon nintsen e' a' dolog megfordítva? vallyon nem a' Német, nem a' Tót vette e' azt a' szót a' Magyarától? vagy pedig, a' mi a' dolognak lelke, valjon valamint a' Magyar, úgy a' Német és a' Tót is, nem Ásiából hozta e' azt magával? nemde nem annak a' törzsök nyelvnek szava e' az, a' mellyből ezek a' Nyelvek mindnyájan, közül akaratul vették eredeteket? Ezt a' magyar szót: Zsák, egész Európának minden nyelvében feltaláljuk; és ha szerentsére, ugyan azon szó, a' Zsidó és más Ásiai nyelvekben is azon módon nem találhatnák: régen rá esküdtek volna sokan, hogy azt a' szót Eu-

rópába tanúltuk, és hogy az ő ide költözése előtt, soha nem volt Zsákja a' Magyaroknak. Ez a' példa többet mond, mintsem mondani láttatik; és különösen a' Gazdasághoz tartozó szokorra nézve, meggondoló figyelemre gerjeszthet bennünket; mert vallyon a' szántás vetés, földmívelés, nem emelkedik e' fel az ősz régiségnek azon időszakaszára, melly megelőz minden históriát? De most közelítsünk a' tzelhoz.

Ha igaz az, a' mint Leschka Úr állítja, hogy mikor a' mi Nagy Atyáink Európába jöttek, egészen újság volt előttök a' földmívelés mestersége: már úgy ők alábbvalók voltak a' Hottentotáknál; mert ezekre is tsak ragadt egy kis Cultura a' Hollandusokról, és az Anglusokról: a' Magyarok pedig, mint Nomádsek, annyi századok lefolyta alatt, hijjába bújdoklottak Ásiába, a' hol Kain idejétől fogva, minden valamire való nemzetségek gyakorlották a' földmívelést: a' Magyarokra pedig nem ragadt a' földmívelés mestersége tudományából semmi — hanem itt Európában a' Tótoktól látták, 's tanúlták azt legelőször.

Egy ilyen állítást hallván: gondolkodóba eshetik minden igaz Magyar. Igaz ugyan, hogy ha valaki megmutatná is, a' mit még senki meg nem mutatott, hogy a' mi Őseleink, mikor ide jöttek, a' halászáson, vadászáson, 's baromtartáson kívül semmi egyéb életmódjához nem értettek volna, és hogy a' földmívelés tudományát egyedül Európának köszönhetik: ha mondom ezt valaki megmutatná is, azzal nekünk ortza pirúlást nem okozna; mert mindég meglenne az az elsőségünk, hogy a' Magyar vitézség tartotta meg a' Magyar Hazát annyi veszedelmes századokon keresztül az ő mind Magyar, mind más idegen nyelven szólló

fijainak, és hogy — Magyar Constitutió az, a' mellynek boldogító árnyékában, sokaktól irigylett boldog sorsban élünk mi mindnyájan. De tsak ugyan, ha nints bizonyos és tsalhatatlan históriai Datum arra, hogy a' mi Öseink a' föld műveléshez legkisebbet sem értettek: tehát az igazság kötelez bennünket arra, hogy ezt a' tudatlanság, 's tehetetlenség béljégét, Öseinkre nyomattatni ne engedjük.

Leschka Úr a' maga vélekedését, leginkább azon a' tanúbizonyságon fundálja, melyet talált Néhzi Sopronyi Senator Peltz János Úrnak ezen tízm alatt lévő Értekezésében: Hungaria sub Vajvodis et Ducibus, 's a' t. Ezen Értekezésben Peltz Úr, igen alacsony és szennyos characteret ruház a' mi Öseleinkre, fundálván magát a' közép századokbeli Német Krónikák Iróinak tanúbizonyságán. De már régen meg van mondva, 's talám igazán van mondva, hogy a' régi Német Krónikák Irói, nagyobb részént Barátok és Remeték, reszketve néztek ki azon félelmes időkben az ő Klastromjaikból és barlangjaikból a' pusztító Magyarokra; és talám teljes életekben egy Magyarat sem látván közélről, igen otsmány és gyűlölséges színekkel rajzolták azokat, a' mint vették a' mindent nagyítani szokott köz hírből, és még sokkal inkább ama nagy nevű Jornandesnek írásából, a' ki, mint Gothus, a' Hunnusokat gyomorból gyűlölte, és egy sületlen mesét gondolván, ördögi eredetekre vitte azoknak származását. Minthogy pedig a' közép századokban köz vélekedés volt az, hogy a' Magyarok, Hunnus vérből eredtek légyen: nem tsuda, ha az Európa legszebb tartományait ki-pusztított Hunnusok gyűlöletes characterere, a' Magyarokra és leszállott örökség gyanánt. De

tsak ugyan Rhegino Apátur, a' ki éppen akkor élt és írt, mikor a' Magyarok Európába jöttek, sok szépet és jót írt a' mi Ős-eleinkről, noha sok rosszal keverve; valaminthogy abban a' Hős-világban (Ritterwelt) akármelly nemzet-től is sok jót és sok rosszat lehetett írni — 's nem lehet e' a' mai Nemzetekről is? Egyéb-aránt, azt meglehet sok pontokba mutatói, hogy Rhegino, Otto Frisingensis, Calles és mások, a' Magyarok lerajzolásiba nagyon el tévelyedtek légyen: de mi most tsak azt vizsgál-juk, ha vallyon igaz e' az, hogy a' Magya-rok, Európába lett költözések előtt, a' földművelés mesterségéhez leg-kissebbet sem értettek volna?

A' kik ezt állítják: arra nékiek semmi nyo-mos és hiteles históriai Datumok nintsen, ha-nem főképp azon építik véleményjeket: hogy a' Magyarok, valóságos Nomadesek, az az helyből helybe vándorló, 's bújdokló emberek voltak; már pedig az ilyen Nomadesi élet mód-jához tsak a' marha tartás és Pásztorokodás il-lik, nem pedig a' szántás vétés, földművelés, gazdálkodás — minthogy az állandó lakhelyet kíván. Ennek az okoskodásnak külső ábrázatja nagyot mutat: de hogy ennek belső erejét ké-tségbe lehet hozni, mutatják e' következő Észrevételek:

1. Kitsoda mutatta meg azt, hogy a' No-madesek eleitől fogva tsak pásztorkodtak, és a' földművelést soha nem gyakorlották vol-na?! A' hajdani világ élete módjáról való es-méretünknek, nints régibb, és tisztább kútfeje, mint a' miket találunk arról a' legelső Cosmo-sophusnak, Mózs es nek Irásaiban. Már pe-dig Mózs es, 'ámbar a' Pátriárkák familiáját úgy characterizálja, mint Nomadeseket, mint Pász-

tori embereket, a' kiknek legnagyobb gazdagságok a' nagy nyáj juhokban, marhákban, tevékben, szamarakban állott *): de ugyan azokat szántó vető, 's földművelő embereknek írja egyszer'smind. Az özön víz előtt élt Patriárkáról keveset tudunk: de elég az, hogy Mózsés elő adása szerint, a' szántás vetés véghetetlen régi — és mikor Ábel pásztoroskodott: már az ő testvére Kain földet művelt és gazdálkodott. A' későbbi időkről többet mond Mózsés. Ábrahám, Izsák, Jakób, valóságos Nomadesek voltak, és mint olyanok, állandó lak helyek nélkül csak Sátorokba lakoztak: de Ábrahám nem csak Pásztori Emir, hanem földművelő Gazda volt egyszer'smind, mert a' többek között Pogátsákkal avagy Lángossal vendégelte meg az Angyalokat. A' Jakób fiai, a' hét esztendeig tartott szárazság idején, Egyiptomba szorúltak gabonáért; és így az ő életek annyira a' kenyérhez volt már akkor köttetve, hogy a' nélkül, minden pásztori, tej, vaj, hús étkek mellett is, éhél halásra jutottak volna.

Hova kell több tanúbizonyság? és még ma is nem találtnak e' Ásiában és Afrikának Északi részein egész vándorló nemzetségek, mellyek a' pásztori élet mellett, egyszer'smind a' földművelést is gyakorolják az ő módjuk szerint? Liman Lajos, Burkus Királyi Professor, a' Libyai pusztaságból azt írja: hogy az ott lakó Arabsok között vagynak földművelő Nemzetségek is. Gazdaságokat tesz a' Teve,

*) Hogy a' Magyaroknál is így volt hajdan a' dolog: mutatja ez a' szó: Marha, melly is szoros értelemben Baromot, de széles értelemben mindenféle kintset és gazdagságot jelent. A' honnét Molnár Albert így énekel: Sokat gyűjts és sok marhát rak össze, nem tudja kie lesz végre.

Juh, Ketske, Szamár, és Szarvas¹-marha nyájak. Ha Gyarmataik körül a' legelőből kifogytak: felszedik sátorait, 's más vidékre költözködnék. Telepedéseik körül, a' földet is szokták művelni. Lásd Kultsár Hasznos Mulatságok 1822. Szám 4. Ásiai Tatár országnak azon tartományjáról, melly szabad és független Tatár országnak neveztetik, azt olvassuk, hogy az abban lakó Tatórok részszerént bújdoklanak, avagy nomadizálnak, részszerint állandó helységeken laknak, 's földet művelnek, részszerint pedig bújdoklók és földművelők egyszer'smind. Lásd Bibliothek der neuesten und interessantesten Reisebeschreibungen Tom. 24. pag. 287.

Ezek a' régi és újabb példák megmutatják, hogy a' Nomadesek pásztorkodásával sokszor együtt járt, és jár a' földművelés, és mezőgazdálkodás. Mert mitsoda gyermeki gondolat volna úgy vélekedni, mintha a' Nomadesek minden három négy napon helyből helybe költözködnének? holott inkább úgy van a' dolog, hogy ha valamely áldott vidéken tanyát ütnek, ott maradnak néha több esztendőig. A' Zsidók olly vontatva bújdoklottak Egyiptomból Kanaánba, hogy negyven napi út, negyven esztendő alatt tettek; annyira, hogy ha kedvek lett volna hozzá, vagy a' Puszta Arabiának földje nem tiltotta volna, valósággal lett volna rá idejek, hogy szántsanak vessenek útjukban. A' mi Nagy Atyáink, Nomadesek voltak Ásiában, és így a' Baschkiri pusztaságban is: de még is két vagy három száz esztendeig laktak az Ural hegyei és Volga vize körül. Mikor Európa felé nyomulni kezdettek is: a' Volga és Tanais között letelepedtek, és ezen telep edés helyén,

mellyet Constantinus Porphyrogenitus Lebédias-nak nevez, tíz esztendeig tanyáztak. Az ilyen hosszas letelepedés, nem hívja e' meg az embert, hogy a' más nemzetek példája szerint, vesse kezét az eke szarvára, és művelje az áldott földet az ő módja szerint? annyival inkább az Északi hidegebb tartományokban, a' hol még termékeny ugyan a' föld: de még munkára is szűkebben adja az áldást; — a' hol a' hosszú téli napok kényszerítik a' gazdát, hogy a' télrevalót nyárba megszerezni igyekezzon.

Ezek a' nyomos, és históriai próbákkal is gyámolított észrevételek, nagyon ingadozóvá teszik azt a' gondolatot, mintha a' mi Őseink, mint Nomadesek, átaljába csak pásztori életet éltek, és a' földműveléshez tellyességgel nem értettek volna. Ha a' Nomadeseknek igaz és állandó bélége csak egyedül a' pásztorkodás volna: tehát akkor azt kellene mondanunk, hogy a' hajdani világban egészen esmeretlen volt a' szántás vetés, mezei gazdálkodás; mert igazán szólván, a' legrégibb nemzetségek mind Nomadesek voltak — a' Patriárkai familiák újabb megújabb vidékeket kerestek, és egyik határból a' másikba költözködtek. Erre a' Népek vándorlására, mitsoda nagy példákat látott Európa még az újabb és civilizáltabb világban is: mennyivel inkább úgy volt a' dolog a' régi időkben, mikor még az ember kevés volt — a' tágas természet nyitva állott a' telepedőknek; úgy hogy ezt a' bújdoklást csak az Asiai nagy Imperiumok felállittatása szüntethette meg tulajdon határjaikban, mikor a' hatalmas Monárkhák, az ő birodalmok alatt lévő népeket megállították, hogy azok egy helybe maradjanak, 's lakó földjükhöz köttelve legyenek — *glebae adscripti*.

2. A' Magyaroknak, valamint a' marha tartás, úgy a' szántás vetés, földmivelés, mezei gazdálkodás, — egészen a' veribe van. Ha az efélekről itélni akarunk: esmérnünk kell gyökerestől a' Nemzeti caractert, különben jobb lesz bele sem szólnunk a' dologba. A' Magyaroknak mindenütt és mindenben caractere van — Nyelvében, beszédében, járásában, evésében, ivásában, gyönyörködéseiben, élete-módjában, munkálódásában, házi szokásaiban — mind ezekben caractere van a' Magyaroknak, még pedig állandó, bezárt, és meghatározott caractere. De ezt csak az igaz Magyar esmérheti meg, ki a' magyar Geniust önn kebelében hordozza, és a' nemzeti Caractert — érzi.

Mikor a' mi Nagy Atyáink Európába által jöttek: már akkor hoztak magokkal tellyesen kifejtődött nemzeti Caractert, és meghatározott nemzeti Constitutiót. Számszerént mint egy másfél millióból állván: győzödelmes karral nyitottak magoknak utat, és el foglalták a' Tisza és Duna két partjait. Élven pedig a' győzödelmesek jussával: oda telepedett a' Magyarság az új hazában, a' hova vonta ötet az ő Geniusa — el foglalta a' véghetetlen sík földet, a' hol feküdtek a' kövér legelők, a' zsíros szántó földek, a' jeles szabású meleg hegyek és halmok a' bor termesztésre: a' jámbor Tótokat pedig nyomta az Északi hideg éghajlat alá, a' Carpathusi bértzekre. Ha egy kevésse gondolkodni akarunk: már csak ebből a' lakhelyt választásból is kihozhatjuk, hogy millyen Geniusa lehetett a' Magyaroknak? 's mitsoda élet módjára való hajlandóságot hozott légyen magával Európába? Tegyük fel, hogy a' Magyarok, mint Nomadesek, nem esmértek más életmódját, hanem csak a' marha-tartást, tej, túró,

vaj készítést, és a' Pásztorkodáson kívül semmibe nem gyönyörködtek: már úgy el tévesztették a' választást, midőn magok a' lapáljos róna földet foglalván el, a' Tótoknak engedték az igen egészséges és kellemetes füvekkel illatozó Carpathusokat, a' holott a' téjnek, vajnak bővségét és jóságát mindenek felett reménlheték volna.

Igy tehát, már a' lakhely választásban egészen kinyomta magát a' mi Nagy Atyáinknak lelke és belső hajlandósága. Az Arcadiai hegyeket, a' Túr ó h o z ó = Turótz Vármegyét hagyja a' Tótoknak: magának pedig választotta a' Magyar a' sík földet; mert a' véríbe volt az a' gyönyörűség, hogy az ő déltzeg paripáján sok határt benyargalódzhasson. Választotta a' meleg völgyeket, mert csak ott terem meg, és ott érik meg mindenféle gabona az ő idejében. A' jó kenyérhez és jó borhoz szokott Magyaroknak, nem kellett az Árva Vármegyei hideg határ, a' hol csak zabot lehet aratni September háva felé — sem más vad éghajlat, a' hol híjába ültette volna a' nemes szőlő-tőkét. És így valamint az Idylliumi pásztorkodás, marha tartás: úgy nem kevésbé a' szántás vetés, gazdálkodás, bor termesztés — ez mind a' véríbe volt a' Magyaroknak, és ezt a' vért magával hozta Ásiából.

A' pásztori élet hamarabb támadt a' földművelésnél, mert könnyebb volt a' vad-ketskét, vad-juhokat, vad-teheneket, vad-lovakat el fogdosni és megszelídíteni, mintsem a' földet sok veréjtekkel művelni. Azonba Mózsés egy időre teszi azt a' két élet módját, Rainnak és Ábelnek példájában; melly is oda mutat, hogy valamint a' pásztorkodás, úgy a' földművelés is, az ő régiségével meghalad minden históri-

ai emlékezeteket, és hogy az a' két élet módja — egy testvérek. A' Pásztor, gyűlöli ugyan a' szántóvetőnek határ követ, mert az az ő legelőjét szűkíti; a' szántóvető gyűlöli a' pásztort, mert az az ő vetéseit sokszor el éteti — e' miatt ők egymást öldöklük: de még is megáll az, hogy ez a' két életmódja Testvérek egymással, és ha jól intéztetnek: együtt jó a' kettő. Nem kell hát e' kettőt egymás ellenébe tenni, mintha egyik a' másikat kirekesztené. A' Patriárkák együtt gyakorlották mind a' kettőt, és ez a' Patriárkai Genius, a' véribé van a' Magyaroknak e' mái napig.

Minden nemzet tanul más nemzetektől: tanult és tanul a' Magyar is. Azt sem lehet tagadni, hogy a' nemzeti Characterek sok századok alatt megváltozhatnak. De ne felejtjük el, hogy a' genialis és nagy mértékben originalis nemzetnek characterét és élete módját, csak mellirozhatják, csak tarkázhatják az idegen befolyások: de az eredeti biljegyet ki nem törölhetik abból. Mindég kitör a' magyarból az, a' mi néki a' véribé van; az idegenekről rá ragadt dolgokon pedig rajtok marad az idegen szag — de a' mellyet azokon csak a' jó szaglású Magyar érezhet meg. A' Magyar, mint született pasztor, ész született mezei gazda, csak a' természetnek első emlőjén szeret függeni mindenkor, és annak nyers terméseit szerezzeti meg az ő országának veréjtékével. Mielta látja már más nemzetek példájából a' kereskedésbeli Speculációnak temérdek hasznait! és meg sem igen akarja azt követni, azért, mert nincs a' véribé a' Speculációra való hajlandóság *). Mikor a' Spe-

*) Magyar ország az ő Literaléjának, melly mostanában a' Nemzet öröme, ismét össze kötött a' Magyar Horoculans

eulans szép hasznót ad néki: a' hasznót ugyan szereti; de mihelyest alkalmatossága van reá, azonnal megmutatja, hogy a' Speculanst nem betsüli. Hogy a' nemzeti ízlés itt el tévelyedett: azt most nem keressük — hanem tsak azt vizsgáljuk, hogy mi van? és mi nints a' Magyaroknak véribe? A' Gazdálkodásnak hasznos jobbításait, noha nem hamar, de sok példák után tsak ugyan el fogadja — de ha még száz annyi hasznót reménylhetne is, soha kéményt nem seprene a' Savoyardokkal, sem képet nem hordozna az olasz mercatimagókkal, sem házanként gyóltstot nem árulna a' gyóltstos Tótokkal, sem fog-port, és hamis spiritusokat a' Zólyom Vármegyei háts patikáriusokkal, sem bőrt és rongyot nem szedne a' házalló Zsidókkal — mert az ilyen élet-módjai ellenkezik a' Magyaroknak vérével.

A' kézi- mesterségek között, azokra adja magát a' Magyar leginkább, a' mellyeket megkívánnak az életnek elsőbb szükségei *). A' fűrásra, faragásra, barkátsolásra minden Magyar gazda rá született. Ez az oka, hogy a' Bog-

nával, míg eddig nem igen vette valóságos hasznát: A' Velentzeieknek nagy szerentse volt, hogy a' régi Magyar Királyoknak nem volt kedvek a' Marinához, sem a' Magyar nemzetnek hajlandósága a' tengeri kereskedéshez, különben a' legveszedelmesebb ellenségre talált volna Velentze ő benne az Adriai tengeren — így ír Spittler után Schwartzner Statistik, I. Kötet, 434 lev. 2-dik kiadás. Ez mind a' Magyar Geniusból foly — azonban a' Speculatióra való hajlandóság kezd a' Magyarokban éledni — kivált ha az idő és környüállások kedvezőbbek volnának.

*) Ám lássa D. Fucker, hol vette ő azt, hogy a' Magyar Ifjak különös Delicatest találnak a' Tsizmadja — Gombkötő — és Borbély Legénységben. A' Magyaroknak, mint Magyaroknak, különös Delicatesse a' szélesen kiterjedett mezői gazdaság: de a' mellett a' mesterségnek és tudománynak mindenféle nemeire alkalmas; sőt különös nagy Genieket is mutathat a' Magyar Nemzet az ő fiai között.

nár (Wagner) nevezet idegen szó nálunk, mert hajdan szekeret, ekét, és más gazdasághoz tartozó készségeket minden Magyar gazda tulajdon maga készített, Tzéhbeli mesterség nélkül, mint ma is Baranyában, 's másutt. Így tehát a' Bognárság házi munka lévén náluk: nem volt helye a' Tzéh-társasági nevezetnek. Magyar Kovácsot többnyire minden Faluban talál az ember. Vagynak magyar Asztalosok és Átsok is bővséggel — ez utólsók többnyire a' természet tanítványi. A' bőr és posztó ruhák a' nemzeti viselethez tartozván: van magyar Varga, Tsizmadja, Szűts és Szabó, a' mennyi kell; mint szintén magyar Ötvös és Gombkötő, a' posztó ruhák ékesítésére. A' házi Technológiára főképen tartozókat, úgymint a' kenyér-sütést, és a' szappan főzést, minden magyar Gazdasszony tartozik jól érteni. A' szövés mestersége is egyedül tsak Gazdasszonyi munka volt a' Magyaroknál; ez az oka, hogy a' Takáts Legényt, mint férjfiakhoz nem illő asszonyi mesterséget üző gyávat, tsak ez előtt 30 esztendővel is kitsúfolták és meghajgálták a' Magyar gyermekek az alföldön — magok sem tudván, miért tselekeszik azt. Ez az oka, hogy a' Takáts név idegen szó nálunk, mert hajdan — valamint még ma is az alsó vidéken — minden háznál volt szövő-szék, és a' tisztos magyar Gazdasszony, Penelope példája szerint, maga fonta, szötte a' fehér ruhát egész háza népének.

Mind ezen tekintetekből kijön az, hogy ámbár vagynak olyan kézi mesterségek, melyekhez a' Magyaroknak belső hajlandósága van: de még is legerősebb vonszódással ragadtatik ő a' mezei gazdálkodásra. A' Magyar jól látja azt, kivált a' mai elszűkült világban, hogy sok mesterember, sokkal tisztességeseb-

ben, 's könnyebben élhet a' földmivelőnél: de még sem igen adja az ő fíjait mesterségre, hanem a' Ceres oskolájába viszi, és az eke-szarvához szoktatja azokat. Nem is kell erre a' Magyar gyermeket erőltetni, mert ő néki természeti vonszódása van ahhoz. Sok falusi atya, örömet tanítatná, 's tudományokra nevelné az ő gyermekét: de — vigye ki csak azt magával egyszer kétszer a' pusztára — vezettesse azzal az ő szántó ökreit, vagy ültesse fel azt paripájára: már az a' gyermek örökké kivágákozik az oskolai porból a' természet nagy mezejébe, és örvend a' lelke, mikor vég bútsút mondhat a' szelíd Múzsáknak. A' magyar Mesterember azon van, hogy magának szántóföldet szerezhessen *); és mihelyest arra szert tett: azonnal el hagyja műhelyét, és földmivelővé lesz, sokszor nem kevés kárával az ő házi szerentséjének. Mi ennek az oka? az, mert a' földművelésre való hajlandóság — Magyar Genius, és Nemzeti Character. A' mi a' Magyarok véribé ennyire megrögzött: bizony nem tegnapelőtt szokta meg azt — nem a' Tótoktól tanulta Európában.

3. Az eddig felhozott Észrevételek hihetővé teszik azt, hogy a' mi Őseink már még Ásiába is értettek legyen az ő módjok szerint a' földműveléshez: de legfontosabb az, a' mi következik. Ha igaz az, hogy a' szántás-vetés mesterségét a' mi nagy Atyáink a' Tótoktól tanúlták Európában: honnét vagy az, hogy a'

*) Hazánkban még a' Királyi Városok is nem annyira kézimesterségből, kereskedésből, városi ipariákból, mint mezői gazdálkodásból, és szőlő-művelésből élnek. Példa ide Debretzen, Buda. Pozsony, Soprony, Szeged, Theresiopoli, Székes Fejérvár, Szathmár Némethi, Nagy Szombat, sőt többnyire mind.

Magyar Gazdálkodás egészen Ásiai szabású? Ide tartozik

a. A' szabad ég alatt való gazdálkodás. A' Magyar, valamint széna-kazlát, úgy búza-asztagját, és mindenféle szemes jószágát, a' szabad ég alatt rakja össze, ott nyomtatja el, és szalmáját, szénájával együtt, ott kint telelteti. Nehéz feltenni, hogy ezt a' gazdálkodás módját, Európába szokta volna meg a' Magyar, mert itt sokszor igen sok nyári, és őszi essők járnak: hanem így szokta ezt az ő hajdani Ásiai hazájában; még pedig annak, a' Délhez közelebb fekvő valamelyik tartományában, a' hol, mint Palaestinában is, hallatlan dolog volt az aratási essőzés. Mert más jelekből is bátorkodom gyanítani, hogy a' Magyar Nemzetnek egy olyan tartományban kellett kifejtődnie, a' melly legalább tíz grádussal közelebb fekszik az Aeqvatorhoz, mint a' mi mostani Európai Magyar hazánk. A' szabad ég alatt való gazdálkodásban, sok alkalmatlanságot lát, és nem kevés kárt vall a' Magyar, essős időben: de még sem rakoszik Pajtákba, — egy az, mert azokat egér fészkeknek tartja; más az, mert azt hiszi, hogy egész életében sem vall annyi kárt a' külső gazdálkodásban, mint a' mennyi költséget kíván a' nagy Pajták építetése és fenn tartatása, kivált a' hol a' könek és fának bővsége nintsen. A' nagy Urak, próbálgatják nálunk a' költséges Pajtákat; a' mellyeknek hasznáról nem kételkedem: hanem tsak azt állítom, hogy még eddig a' magyar Gazdának tízimeres tulajdona a' szabad ég alatt való gazdálkodás. Egészen Ásiai szabású

b. A' Magyar Nyomtatás módja. Szintén ezer esztendő olta nézi a' Magyar, hogy a' szomszéd Németek és Tótok miként tsép-

lik az ő gabonájokat, miként páholják azokat a' Páhókban: és még is ezt a' könnyű és tiszta munkát nem követi, hanem az ő hajdani nyomtatása módját áthatatosan megtartja; és csak hellyel közel adja gabonájának egy részit, zsúp és szetska kedvéért, tséplők keze alá.

A' lekaszált vagy learatott gabonát, kint a' mezőben, szabad ég alatt, a' szántóföldnek egyik részén öszve hordani, ott szérűt tsinálni, a' gabonát leágyazni, és abból a' szemet, karikába hajtott lovak lábaival kigázoltatni: tsalhatatlanúl Ásiai nyomtatás módja, a' miről a' Tudósok, annyi Irók és Utazók tanúbizonysága után, legkisebbé sem kételkednek.

Tudjuk azt, hogy Mózsés, egyéb Gazdasági törvényjei között azt is törvénybe vette, hogy a' nyomtató ökör száját felkötöni nem szabad. Ezen emberséges törvénynek okát könnyű által látni. A' Magyar, csak akkor nyomtat ökörrel, ha lova nintsen; egy az, mivel a' lassú ökör nem tud sebesen forogni az ágyásban: más az, hogy több tisztátalanságot is okoz a' lónál. Ugy de Palaestina feletten igen hegyes völgyes tartomány lévén: a' Zsidó nép nem tartott lovakat, hanem a' gazdálkodásra ökör kellett, az utazásra pedig Teve, Öszvér és Szamár. De még a' Ló-tartás azért is ellenkezett a' Mózsés politicájával, mivelhogy a' legjobb Lovak Egyiptomból fogtak volna kerülni; már pedig az Egyiptomiakkal való társalkodást és kereskedési öszveköttest, örökösen el akarta tiltani Mózsés az ő népétől.

A' nyomtató ökör szájának felkötését tiltó Törvénynek világosítására, ezeket írja Rosenmüller az ő Scholionjaiban: *Vt hoc praeceptum intelligatur, monendum est, in oriente, etiamnum tritum fieri bobus et plau-*

„stris, super strata frumenti actis. De quo
 „vetustissimo tritrandi modo, ex recen-
 „tioribus itinerum scriptoribus, multa habet
 „Paulsen in Libro de Agricultura Ori-
 „entalium Germanice scripto. Instar omnium
 „hic adscribo locum ex Leunclavii Tur-
 „cicis: Solent illarum regionum incolae,
 „postquam demessae fruges sunt, non domum
 „eas ex agris, more nostro, granis nondum
 „excussis, in horrea convehere; sed in aream
 „qvandam sub dio comportare. Deinde
 „sparsis per aream manipulis frugum, boves
 „et bubulos immittunt, qui dum pedi-
 „bus subjectas proterunt, aristis grana nullo
 „negotio excutiantur. Et solent haec sub dio
 „fieri, extra pagos et oppida”.

Ez tehát az Ásiái nyomtatás módja, a' leg-
 régibb időktől fogva. Tsakhogy a' Magyar nem
 ökrökkel, 's nem apró targontzákkal, hanem a'
 serény lovak gyors lábaival téteti ezt a' jeles
 munkát; és alig ha a' Magyar e' részben is ori-
 ginalis, és egyetlen egy nem volt, már még
 Ásiába laktában is — mert imé a' régi törvé-
 nyek, és az újabb utazók mind tsak nyomtató
 ökröket, és nem lovakat emlegetnek. De
 egyéb tekéntetekbe, egészen a' magyar nyom-
 tatás módját írja le Leunclav, mikor azt be-
 széli, hogy a' napkeletiek a' szemes életet
 nem hordják haza, hanem kint az ég
 alatt, a' falukon és városokon kívül
 hordják azt öszve; miként ma is számtalan he-
 lyeken a' Magyarok és a' Kúnok, a' falukon kí-
 vül lévő szállás- kertekbe rakosznak, és
 ott nyomtatnak; a' mi is a' tüzi veszedelmek
 tekintetéből igen jó rendtartás, és sokkal bá-
 torságosabb a' Németek és Tótok takarodása

módjánál, kik minden jószágot behordanak az ő falukba.

És így a' Magyaroknak nem csak nyomtatása módja, hanem a' Helységekről megkülönböztetett Szállás kertekben való takarodása is, egészen Ásiai szabású; és ez az utolsó nem homályosan láttatik oda mutatni, hogy a' mi Őseink már Ásiában is állandó Honnyokban, Helységekben laktak légyen; a' mellyektől már ott is megkülönböztették aklaikat és szállás kertjeiket, 's ugyan onnét hozták magokkal ezt a' gazdálkodás módját Európába. De nem minden falu, vagy város mellett vagynak szállás kertek: hanem, kivált ha igen nagy a' határ, kint a' pusztában vagynak azok szerteszéllyel. Sok helyeken pedig, nem hordják a' termést bizonyos tanyára: hanem azon szántóföldön öszve rakják, és el nyomtatják az éleket, a' melly termette azt. Hettőre vigyáz pedig ilyenkor a' magyar Gazda. Először, nem valamelly szoros helyen készíti szérűjét, hanem a' hol a' szórásra jó szelet várhat — szél alá, vagy szélről teszi azt — innét a' szérű nevezete. Másodszor, a' szántóföldnek soványabb részén rakoszik öszve, hogy a' sovány föld kövéredjék, mert a' nyomtatás sok zsirt hágy maga után. Megjegyzi tehát a' földjének soványabb részét, és ott rá ágyaz. Ez a' nyomtatók Stilusa; és ebből a' szőlés formájából: itt rá ágyazz! lett trágyázni — trágya, eredeti magyar szó, ámbár formájára nézve, mint két mássalhangzón kezdődő, nem láttatik is annak.

c. A' Magyar Gazdának Magazinja (Magazin) avagy Gabona-tárháza, a' földbe ásvott vermek. Ez egészen Ásiai gazdálkodás módja, és igen régi eredetre mutat. A' hajdani Vi-

lág már a' szántást vetést kezdegette gyakorolni: holott a' Pátriárkai Gazda még tsak kunyhókba, sátorokba lakott, és helyből helybe vándorlott. Hova tette volna hát féltöbb javait, 's felesleg való termését, mikor még kamarát, életes-házat építeni nem tudott, vagy nem akart mint a' földnek gyomrába? Hajdan maga is az ember, az ő Troglodytai állapotjában, barlangokban, 's föld lyukakban lakott: nohát valamint akkor, úgy későbben is, föld lyukakat ásott, és azokba verte rakásra az élelemre valót. (Ebből a' Stilusból: itt Verem rakásra gabonámat — lett a' Verem nevezete). Ezt a' gabona tartás módját, melly a' vigyázatlanknál sok kárral járhat, gúnyolja az Európai, pallérozott mezei gazdaság: de a' régiséghez annyira ragaszkodó Magyar Nemzet, nem távozik el attól mind e' mái napig.

Diodorus Siculus, a' régi Arabsokról beszélvén, leírja azoknak Vermeit, a' mellyek szakasztott olyanok voltak, mint a' mái Magyarokéi. Így szöli ő: „Quia terra argillosa, est, aut mollem petram habet, magnas ia illa, cavernas faciunt, quarum orificia minima sunt; prout profundius fodiunt, cavernas ampliores, faciunt, ut tandem unumqvodque latus late, pateat. Libr. XIX.” Igaz, hogy Diodorus ezeket első-víz fogó Vermeknek írja: elég a' dologhoz, hogy épen ilyen alkotású a' Magyarok gabona-verme. Hogy tehát a' Magyar mind e' mái napig is vermekbe, még pedig Ásiai szabású vermekbe veri rakásra gabonáját: már tsak ez is felemeli nemzetünket, és annak gazdálkodása módját, a' legrégibb Ásiai eredetek idő szakaszára. Más nemű némelly Magyaroknál a' hosszú, 's nagy szájú Verem, mellynek neve sír verem, mivelhogy hasonlít a' sírhoz.

d. Aratás és takarodás után a' szántó földek tábláit szabad legelővé tenni: még eddig álhatatos mezei rendtartás a' Magyaroknál. Ez ellen ki kél az újmódi pallérozott mezei gazdaság, és el tiltja azt; hogy minden gazda csak maga parantsolhasson az ő szántóföldjéből, és úgy vehesse annak hasznát, a' mint akarja. Ezen principium szerint a' közös legelő el töröltetvén: a' helyett az Istállóí marha tartás, (Stallfütterung) van felvétetve; de a' mellyről még eddig hallani sem kíván a' Magyar Gazda, hanem álhatatosan ragaszkodik a' régi mezei rendtartáshoz, a' mellyet megszokott, nem mondom a' Magyarországi, hanem az Ásiai pusztaságokban; még pedig attól a' hajdani idők eredetétől fogva, mikor a' Pásztorokodás még egészen praescribált, és csak bizonyos ideig engedte Legelőjét 'megszoritatni a' szántóföldek határ kövei által — mihelyest pedig a' Gazda bétakarodott, azonnal szabadon legeltek a' tsordák és nyáj-jak az egész határban. Mind ezeket nem itt tanulta a' Magyar: hanem így gazdálkodott Ásiában, minekelőtte az Európai Tótoknak, 's Németeknek még csak hírét is hallotta volna.

4. A' szántás vetés mesterségének legelső, legszükségesebb, legnemesebb gyümöltse — a' Kenyér. Már pedig, valaminthogy egész Európában leghíresebb a' Magyar kenyér: úgy az, az ő ditséretét igazán meg is érdemli. A' Magyar búza-kenyér, ugyan azon alkotó részekből áll, ugyan azon technologiai törvények szerint készül, mint más nemzetek kenyerei: de még is azoktól, mind jó ízére, mind jó ízének tartósságára, mind formájára, mind fel-emelkedett nagy testének jeles szabására nézve, annyira különbözik, mintha Király asszonya

volna amazoknak. Mitsoda a' legszebb Zsemlye, egy Debretzeni, vagy egy Komáromi kenyérhez kepest ? más Európai nemzeteknél, Tzébbeli mesterség a' kenyér-sütés : a' Magyaroknál házi munka, és gazdasszonyi kötelesség. Hibásan sült kenyér sokszor találtatik sok házakban : az mind annyiszor a' házi Asszony gyalázatja, ha ugyan van néki módja a' jó liszt szerzésben. De a' Német Pékek is hányszor sütnék olyan elterült lapos kenyereket, a' mellyek igazán nyomorúság kenyerei. A' Krumplit foghegyen és finnyásan vette bé Magyar Ország nem régiben : de már megkedvellette, és kenyere közé keveri azt. A' Németek, Hollandusok és mások, századok olta eszik már ezt az Amerika betses aján-dékát ; lisztjek közé keverik, és kenyérnek sü-tik azt sok helyeken. A' magyar Gazdasszonyok leginkább az 1817-dik nyomorúlt esztendőben szorúltak arra ; és egymással vetélkedve, egy-gyik egy, másik más móddal, úgy bele tánul-tak egy télen a' krumplis kenyér készítésébe : hogy azt méltán gazdasszonyi remeknek lehet nézni. Így tehát a' magyar Gazdasszony, szüle-tett mestere a' kenyér-sütésnek ; és ha ugyan Európába tanulta azt : sokkal fellyül haladta minden ő mestereit. De sokkal inkább úgy le-het gondolkodnunk, hogy a' magyar kenyér, melly egyetlen egy a' maga nemében — origi-nalis magyar gazdasszonyi tészta-mív, mellynek készítése módját, 's mesterségét a' mi Nagy Anyáink magokkal együtt hozták Ásiából.

Mind ezen Észrevételek együtt véve, íté-letem szerint több erővel bírnak egy pusztá hozzávetésnél ; és nagy mértékű hitelességet szereznek ezen állításomnak, hogy a' mi Ös-eleink, mikor Európába jöttek, nem voltak esmeretlenek a' mezei gaz-

dálkodás, és földmívelés mesterségével.

Hát a' szőlő művelésről mit mondhatunk? vallyon esmerték e' Nagy Atyáink, mikor Európába költöztek, a' bor termesztés mesterségét? A' szőlő művelés még nagyobb gonddal jár, mint a' szántás vetés. Innét van ez a' példabeszéd nálunk: a' szőlő nem Urat, hanem szolgát kíván. A' mi Őseink sok századokig a' Mars mezején izzadván, és ezt a' kedves Hazát vitéz karral őltalmazván: nem érkeztek a' békés mezei munkákra, és a' szőlő művelésre; hanem bízták ezeket az ő örökös jobbágyaikra, vagy a' Külföldről béköltözött idegenekre. De ebből nem következik, hogy maga a' Nemzet, in massa, nem értett volna a' föld és szőlő műveléshez. A' Tokaji szőlő-hegyek a' 12-dik században a' Szirmiumi, későbbben pedig Károly Robert és Nagy Lajos ideje alatt az Olasz országi szőlő-veszszők által nemesítették: de hihető, hogy ott már sokkal előbb is, hazája volt a' szőlő-tőnek. Und, Rétel és Turzol, vagy Tartzal, három Vezérek, a' Tartzal hegyén ittak nagy áldomást a' Magyarok béköltözésekor; és az egész Hegy-alját többnyire tiszta Magyarok lakják, 's művelik eleitől fogva.

Maga ez a' nevezet: Bor, melly a' napnyugoti fajta nyelvek előtt egészen esmeretlen, nem homályosan mutat arra, hogy a' mi Atyáink már Ásiában is esmerték és kedvelték a' nemes szőlő-tőnek levét, és a' bor-ivást nem Európába tanúlták. Európának minden nemzetségei, még a' Német és Szlav eredetűek is, a' Bornak nevét ebből a' Római szóból vették: Vinum. Ezek az egyébaránt igen bőv és termékeny nyelvek, olly gyarlók voltak, hogy

nem tudtak saját nemzeti nevet adni ennek a' nemes italnak — mintha ugyan mind a' Rómaiaktól tanútlak volna bort inni. A' régi Németek, Tacitus bizonyítása szerint, árpából és vízből készült itallal éltek, melly a' Magyarok Ser — se ér — kevés erejű — keveset ér a' borhoz képest. A' Tótok ősi italát nem tudom: elég, hogy ők is Római névvel nevezik a' bort. Róma pedig a' Vinum nevet, a' Görög οἶνος névből formálta, Aeolicum Digammával. De még a' Görögöknél is az οἶνος nem eredeti nemzeti neve a' bornak, hanem ebből a' Zsidó szóból készült: Jain, vagy Join. Ezt a' Join *) szót bár akarhol vette légyen is a' Zsidó: de az egészen össze vág ezzel a' magyarral: jó inni! a' mellynél igazabb nevet nem adhatott az a' nemzet a' bornak, melly azt legelőször megkóstolta. Elég a' dologhoz, hogy minden napnyúgati nemzetek olyan nevet adtak a' bornak, a' melly egyiknél sem eredeti, hanem egyik a' másikból formáltatott; és még a' Görög is költsön veszi azt Palaestinából, a' nemes szőlő-tőnek egyik hajdani nevezetes hazájából. Imé pedig a' Magyar, mintha egészen más világban született volna; ilyen genialis nevet ad annak: Bor! Hol vette azt a' különös szót a' Magyar, ha Ásiába soha nem ivott.

*) A' Zsidó és Arabs Lexiconok nagy szorgalmatossággal nyomozgatják a' szónak gyökerét, és azt, most helyesen, majd pedig erőltetve és tsigázva, valamelly felsőbb Ideával össze kötik, a' mellyben találtatik, vagy találtatni gondoltatik az el nevezésnek oka, és eredete. A' Jain névért megnéztem Buxtorfnak, Geseniusnak, Jahnnek, Simonisnak az Eichorn kiadása szerint való Lexiconait, de semmi gyökerre, avagy felsőbb atyafias Ideára nem mutathat egyik is, mellyből a' Jain szó lehozattatnék. Hihető, hogy annak a' hajdani esmeretlen (Semitica) nyelvnek szava az is, a' melly megelőzte a' Zsidó nyelvnek kifejtődését.

bort? Lám a' Pálinka, Rozsólis, Kávé, Tso koládé, Lemonadé, Punt s neveket, mind Európai névvel nevezi, mert azokat itt kezdette inni. De a' Bacchus ajándékának neve Bor, és ezzel a' névvel, abban az értelemben, tudtunkra tsak a' Magyar nemzet él az egész világon. Mert a' Rálmukoknál a' Borw, tsak valamelly téjből készült részegítő italt jelent, a' melly nem Bor, hanem annak szorúltságból talált némtelen helytartója, mellyre ők által tették ama nemes italnak másokról tanult nevezetét.

Az ilyen Philologiai erősségek, némelyek előtt igen erőtelenek, sőt nevetségesek, minden igaz ok nélkül. Holott pedig, a' hol a' Históriák el hagynak bennünket, nints egy egy bátorságosabb Archaeologiai kútfő a' nemzetségek régi homályos dolgainak megítélésére, mint azoknak nemzeti Nyelvek. Legalább mindig fundálhatunk azon egy hiteles hozzávetést, és olyan Hypothesist, a' minéműt a' Történetírók, Ethnographusok, Archaeologusok, históriai igazság gyanánt, szükségből felvesznek, és rajta megnyúgosznak mind addig, valámig más hitelesebb hozzávetés el nem nyomja azt.

A' nemzeti Nyelvből vett erősséget, hatalmasan gyámolítja a' Nemzeti szokás kivált a' melly magát hordozza a' régiségnek tsalhatatlan béljegét. Illyen a' Magyaroknál az Áldomás *), egy felette régi, tús gyökeres nem-

*) Az Áldomás szónak különös formája van, mellyhez hasonlót keveset találunk; mert itt a' tselekedeti első személy — áldom, substantivizálódik és végezettel. Illyen szó ez is: halomás — ha történik halomása. Meg olyanabb ez az adverbium: húzomosan. Az ilyen szokarra a' felette régi eredetre mutatnak, mikor még a' formativumok bizonyos grammatikai törvények alá nem szedtetettek, hanem akármeddig szóból formálódhatott akarmi,

zeti szertartás, melyet a' mi Nemzetünk minden alkudozások, szerződések, szegődések szent petsétjéül, és a' szerentsésen végre hajtott munkák után háláadásúl, megtartott a' hajdani időktől fogva mind e' mái napig. Ős-eleinknél isteni tisztelet szava volt ez, melly ezekkel a' vallásos buzgóság szavaival: áldom, áldás, áldozat, nyilvánságosan egy eredetű. És így ő nálók az áldozatnak egyik fő, és nevezetes részét tette a' Bor; sőt ha Anonymusnak hitelt adunk, erről a' vigasságra gerjesztő italról vették fel az áldozat nevét, nevezvén azt Áldomás ivásnak.

Nagy Atyáink Ősi Vallásáról keveset tudunk. Cornides Dániel tudós Hazánkfiának arról készített, és a' Göttingai tudós Társaság előtt 1785-ben felolvasott Értekezése (Commentatio de Religione veterum Hungarorum) melyet Engel Úr 1791-ben bocsátott világ eleibe, igen heises munka: de a' melly tsak azt a' kívánságot tüzeli fel bennünk, hogy vajha többet tudhatnánk Őseink hajdani vallásáról, a' melly talám nem az ő belső mivoltáért, hanem azért nézettetett Pogány vallásnak, mivelhogy az Évangyéliomi új világosságot nem esmérte, és mivelhogy véres áldozatban állott, melyet a' Názáretbéli Jézus isteni tudományja végeképpen el törölt.

Cornides a' maga állításait az Anonymus tanúbizonyságán építi leginkább, gyámolítván azt Theophylactus Bizantiumi Író szavaival, és a' Persák példájával, kiknek isteni tisztelete módjához a' mi Atyáinké nagyon hasonlított.

a' mint a' szükség hozta magával. Az Analogia Linguae későn támadt, és tsak a' tellyesen kiformált Nyelvben bír törvénytévő hatalommal.

Valamint a' Persák, úgy a' mi Öseink is — talám valamint azok, úgy ezek is Templom nélkül, szabad ég alatt — imádták az egy élő Istent, ki a' mennyet és a' földet teremtette; a' kinek látható Symbolumának tartották az égen tündöklő Napot, A' Napnak lementével áldoztak a' mi Nagy Atyáink egy fehér lovat *) valamelly hegyen, és a' mellett Áldomást ittak. Ez a' hajdani Pátriárkhai áldozat tétel formájára mutat; a' honnét a' Mózeses törvényje szerint is, az olaj és bor, fő részét tette az Itali áldozatoknak. Minden népek tiszta állatot áldoztak rendszerént az ő Isteneiknek, és oltári vendégséget szereztek abból. Így tehát a' mi Nagy Atyáinknál, valamint a' Tatároknál még ma is, asztali és oltári étek volt a' ló-hús; mellyet a' Reresztyén népek példája tétetett földre ő vélek. Úgy látszik, hogy a' mi Öseink nem áldoztak egészen égő áldozattal — *Sacrificium Holocaustum* — hanem minden áldozatjuk hálaadó volt — *Sacrificium Eucharisticum* — és oltári vendégségből. Áldomás ivásból állott, és az Áldomásba nem mást, hanem bort ittak, melly megvidámítja az Isteneket és az embereket. Még ma is minden alkudozást, áldomás ivással petsétel és innepesít a' Magyar, a' melly

*) És így a' régi Magyar, lementével ditsérte a' Napot. Akkor adott hálákat Istennek, az egész napon tapasztalt áldásokért. Hihető, hogy onnét kezdette számlálni a' követhetendő napnak első óráját, mint a' Zsidók a' Schabest az est-hajnal tsillag feljövetelétől, a' melly igen helyes idő számlálás. Az Anonymus bizonyítása szerint, Öseink fehér lovat áldoztak, mellyet Cornides a' Persák és régi Németek példájával erősít. De ha szabad a' mai izlésből ítélni, soha nem betsülte a' Magyar a' fehér lovat, hanem a' szép seregély, vagy almas szürke lovat. Virgilius is, mikor a' szép lovat leírja, így szól: *Color deterrimus albis*. Georg. L. III. versu 82. Ha csak azt nem mondjuk, hogy az elcsenült, heverőre vort, és meghízott. Lovat adtak mindég méssárszékre.

törvényes erőt, Sanctiót ad a' szerződéseknek ; és ha szerit teheti, nem mást, hanem bort iszik a' Magyar áldomásúl, és azt felálva, süveg vetve — mint az Attila asztalánál Priscus Rhetor bizonyítása szerént — jeles formulával el köszönnén, egészen Vallásos ábrázatot ad annak, úgy hogy az Áldomás ivás még ma is egy néminémű isteni tisztelet a' Magyaroknál.

Ez az Ősi szertartás, melly a' legrégibb eredetek maradványa nálunk, nyilván arra mutat, hogy a' mi Ős-eleink, Európába lett költözések előtt sok századokkal esmerték azt a' természet betses ajándékát, a' Bort; és mivelhogy az áldozatokban szükségek volt arra, kétség nélkül nem voltak esmeretlenek a' szülő mívelés mesteriségével.

Örvendett a' lelkünk, mikor a' Magyar Nemzeti Museum 1820-ban ezt tette fel egyik jutalom kérdésül: „Miben és mennyire különbözött az Európába költözködött Magyar Nemzet erköltsi, és polgári Culturája, vagy durvasága, Európának akkori Culturájától, vagy durvaságától”? és az adandó felelet egyenesen magokból a' Rútfolkból készíteni rendeltetett. Várván vártuk a' jutalomra méltó feleletet, melly is minden bizonnal a' Magyar nemzet betsületére fogott volna kiütni: de még eddig óhajításunk bé nem tellyesedett. Ez a' jelenvaló Értekezés, csak egygyik ágazatját érinti a' feltett kérdésnek; és ez nem is írott könyvekből meríti állításainak nagyobb részét, hanem a' Nemzeti nagy Bibliothecából, úgy mint a' nemzeti Nyelvből, a' nemzeti Geniusból, és a' nemzeti Szokásból. De a' kik előtt a' gazdag Könyvtárak nyitva vagynak, a' kiknek módjuk volt, 's van benne, kitanúlui azt, hogy a' közép századokban mitsoda lábon állott
légyen

légyen Európának erköltsi és polgári Culturája, vagy durvasága : igen is hogy vonhatnak olyan pár húzamos lineát, avagy parallélát a' mi Nagy Atyáink, és az akkori Európai nemzetségek között, melly a' megegyezésnek, vagy különbségnek igaz mértékét megmutassa, és a' feltett jutalom kérdésnek tellyesen eleget tégyen. Szabad legyen némelly talpvonásokat ide tennem.

Úgy ítélhetünk, 's nem ok nélkül, hogy a' kilentzedik században, az ide költözködött Magyarok, és az akkori Európa Culturája között, aligha kisebb nem volt a' közbevetés, mint a' millyen tapasztaltatik e' kettő között ebben a' 19-ik században. Azok a' Nemzetek, mellyek a' magas Culturának olly ditső fényével tündöklének ma Európának politikai egén, mind a' későbbi századokban tették azokat az oriai lépéseket; ellenben a' közép századokban, többnyire éppen úgy, mint az akkori Magyarok, sőt sokak még nagyobb mértékben, magokon hordozták az eredeti durvaság béléjét; és az ő honnyi, saját, nemzeti culturájokkal nem ditsekedhetvén, tsak a' hajdani Római nagyság fényes maradványinak széllyel dúlt, 's bemohosodott omladékit mutogathatták. Hogy is lehetett volna Európának olly hirtelen kigyógyulni a' költözködő vad népek pusztításaiból vett mély sebekből, és az ő általok ár-víz módra mindenfelé kiöntött barbariesből?

A' tudomány és a' böltsesség, sehol nem volt még akkor köz nemzeti kints, hanem tsak némelly kiszemelt lelkek magános tulajdona, és igen tsak a' Papság nézhetett bé annak titkaiba *). Így hát a' Magyaroknak nem volt okok

*) Nagy Károly Tsászár, a' kilentzedik században fundálta a' Párisi Universitást, és annak Bibliothecát szervevén, a'

el szégyenleni magokat az Európai Minervának színe előtt. Nem hoztak ők ide magokkal sem iskolai tudományokat, sem Architecturát, sem más pallérozott kézi mesterségeket — a' városi pompa, és az el puhúlt erköltsi finomság, melly a' Római világot feldúlta, esmeretlen volt ő előttök; és többnyire mind ez az, a' miért akkor a' mi Nagy Atyáink barbarusoknak nézettettek: de hoztak magokkal mesterségek helyett természetet, tudományok helyett egészséges északi agyvelőt, egyenes, higgadt ítéletet, életre termetséget, sok nehéz próbák között gyűjtött nagy tapasztalásokat, és az életre tartozó dolgoknak, 's munkáknak nem megvetendő esméretét; hoztak magokkal kész tehetséget, lelki erőt, felfoghatóságot avagy receptivitást, az Európa mindennemű Culturájának bévételére, és el fogadására.

A' Napkeleti puhaság nem környékezhette meg ezt a' hideg levegőn tanyázott pásztori nemzetséget. Férjfiúi erő és bátorság, sanyarodott virtus és benne termett vitézség, betsület érzés és magához való nemes bizodalom; e' mellett a' házi társalkodásban kinyílt szívűség, familiai öszvetartás, részvétel, Sympathia, mindenek felett a' házassági hűség, a' szűz és tiszta erkölcs: ezek tették a' magyar Characternek elsőbb vonásait. Az illyen. jövevényeket méltó volt el fogadni Európának, a' kik az ő

sűrű setétségben világot támasztani kezdett. De az ő. és Successora halála után, a' Könyvek el adattatván, a' Könyv-tár el pusztúlt. Úgy néztek akkor a' tudományokat, és a' Könyv-tárokat, mint a' Haza boldogságára éppen nem tartozó haszontalan luxust. Ne tsudáljunk hát, hogy a' Magyar Magnások hasonlóan ítélték a' később századokban. Hunyadi János, az iskolai tudományokhoz nem értett: de tudta Hazáját vitéz karral oltalmazni, és remek-jet adni a' Kormányozói böltségnék.

tagadhatatlan Ásiai gyalulatlanságok mellett, ilyen friss élet erőt, és ilyen betsületes erköltsöt hoztak ide a' Scytha levegőből. Nem volt é akkor ritkaság, egy illy el nem kortosodott népet látni Európának?

Két nagy erő tartja fenn a' Nemzet lételetét; kívül a' vitézség, melly a' külső ellenséget erős karral hátra veri, és mint a' hazának védangyala, az ő vas meljét köfal gyanánt veti az idegen erőszak ellen; belől pedig a' törvénytévő és végre-hajtó hatalomnak a' Status fő javához böltsen intézett organizáltatása, mellynek jóltévő ereje minden egyes tagoknak törvényes szabadságát őrzi, békeségét és boldogságát fedezi és megtartja. E' két nagy nemzeti kints, a' mi ditső Nagy Atyáinknál feltaláltatott.

A' Magyarok vitézségének híre sokkal élőbb járt, mint az ő lovagjaiknak győzödelmes tábor. Két Európai Tsászárok nyitották meg ő előttök a' ditsőség pályáját, úgymint Leo Sapiens napkeleti, és Arnulf napnyugoti Tsászárok. Leo Sapiens Simeonnak, a' Bulgárok nyughatatlan Fejedelmének megzabolázására hívta ki Atelközből a' Magyarokat, kik is a' Dunán által menvén, Simeont megverték, és gazdag prédával tértek vissza. Ez a' bölts Tsászár, meglátván a' Magyar lovasságot, annyira figyelmetessé lett annak hadi szokásira, és rendtartására, hogy azokat leírni méltónak tartotta. Adami Fran. Hollarii Amoenitates Vol. I. Arnulf pedig a' Napnyugoti Tsászár, a' Morvák Fejedelme Svatopluk, vagy Zvendibald ellen hívta őket segítségül, mellyel a' Magyaroknak alkalmatosságot adott Pannoniának, és a' Carpathus vidékeinek el foglalására. Remer Handb. Th. II. Igy tehát két Európai Tsászárok fűttek legelőször is diadalmi koszorút a'

mi Nagy Atyáink homlokára, melyet a' maradék még eddig, szintén ezer esztendő lefolyta alatt el hervadni nem engedett.

Másik nemzeti kintse volt a' mi Nagy Atyáinknak az a' Constitutio, melyet az Anonymus bizonyítása szerint, minekelőtte Ásiából kiindultak volna, a' hét Vezérek magok között felállítottak, és egy edénybe vévén mindeniknek véréből, ezen innepi szentség által megerősítettek és megpétséltettek. Ennek erejénél fogva Álmus Herczeg tétetett Fejedelmi Vezérré, és a' fő hatalom firól fira az ő maradákhöz köttetett. Ugyan ezen szerződést megújította, és megerősítette Árpád, Zernél, melly most Pusztaszernek neveztetik. Anonym. Cap. V. VI—XL. Palma. Hungaria Vetus §. III—X.

Ez a' közönséges törvényi alkotás (Jus Publicum) Nemzetiség rangjára emelte az ide költözött Magyarokat. A' Fejedelmi méltóság — Majestas — az Álmus törzsökéhez köttetvén, egyesítő közép pontot nyert abban a' 118 familiák ereje; és erről már Leo Sapiens különösen ditséri egyéb Scytha népek felett a' Magyarokat, hogy ezek — *μοναρχουμενοι* — egy Fő hatalom alatt egyesültek. A' Fejedelem személje szentnek, sérthetetlennek kiáltatott; annak esküdött a' Nemzet mind a' vérig, mind a' végig örökös hűséget. A' Fő Vezér pedig az ő Bajtársait — Commilitones — illendő tekintetben és méltóságban tartotta, azokat a' nyereségből részeseltette, az el foglalt földek birtokát — *dominium vtile* — velek érdemek szerint megosztotta, azokkal együtt tanátskozott a' közjóra, mint egy Pátriárkai Nagy Atya az ő megéllemedett, s nagy tapasztalású fijaival. Ezen fundamentalis törvényeket, mellyekben áll mind

e' mái napig a' Magyar Constitutionának lelke, méltó megolvasni, világosításokkal együtt Kollárnál, Amoenitt. Vol. I. Sect. III. Cap. I. II.

Nem szükség nagyító üvegen néznünk az Árpád századjára. Költött színnel emelni Öseink ditsőségét, rájuk fogott virtusok állortzájába öltöztetni őket, annyit tenne, mint hazug etsettel bémázolni; 's el rútitani az ő ábrázatjok természeti együgyűségét. Igaz Ethnographiát szeretnénk róluk látni, és nem valami esetlen Románt. Nevetséget érdemlenez nemzeti kevélységünk, ha a' mi Nagy Atyáinkat sokkal nagyobbaknak képzelnénk, mint a' minémű lehetett egy Észak Ásiai bujdokló nemzet, a' mellynek vastag Climája távol esett a' Görög és Római Culturának meleg ágyaitól: de más részről az is igaz, hogy tsak a' gyáva irigység gondolhatja úgy a' Hetumogert, mint valamelly sohonnából került, 's minden jónak, nagynak és szépnak esméretétől üres durva nemzetséget. Koránt sem ilyeneknek találta a' mi Ös-eleinket az akkori világ. Méltó itt meghallanunk Fessler t. „Már Regino, a' Prümi Apátur úgy írta le a' Magyarokat, mint felemelkedett szívű, hirtelen felforró, tüzes, hirre névre törekedő Nemzetséget; mint olyanokat, kik az ő tzélozásaikkal soha nem tsinálnak nagy lármát, takarékosok a' beszédben, és a' kiknek természetek, sokat tselekedni, keveset szóllani. Ugyan azon időben a' Bölts Leo úgy esmérte a' Magyarokat, mint nemes, szabad lelkű nemzetséget, melly a' bővölködést és a' buja pompát kevésre betsülvén, ellenségeit vitézséggel és férjfiúi bátorsággal törekedik megelőzni; mint olyan népet, melly a' munkát és nyomorúságot erős lélekkel kiálja, sem hideg, sem meleg elől ki nem tér, és még a'

„légszükségesebb dolgokban való fogyatkozást
 „is békével el tűri, és a' maga tzeljait minde-
 „nek felett titokban tartja. És így, mind az
 „Apáturnak, mind a' Tsászárnak tanúbizonysá-
 „ga megegyezik abba — így folytatja szavait
 „Fessler — hogy a' magyar Nemzetet már az
 „ő kiköltözésekor úgy kell gondolni, mintegy
 „józan ítéletű, valódi erköltsű, nemes lelkű,
 „magába zárt, 's böltsen titkolódó, maga ere-
 „jének érzésénél fogva felemelkedett szívű, e'
 „mellett pedig vidám, nyájas, és jó kedvre
 „termett nemzetséget, éppen a' minéműek an-
 „nak mostani Onokái". Fessler, die Ge-
 „schichten der Ungern, und ihrer
 Landsassen. Tom. I.

Az ilyen, 's több hasonló datumok sze-
 rént, nem lehetne é azoknak, kik a' gazdag
 kútfökhöz közel vagynak, a' feltett jutalom
 kérdésre olyan feleletet adni, melly a' mi
 Nagy Atyáink Culturáját, vagy durvaságát,
 az akkori Európáéval öszve hasonlítván, el fog-
 ná halgattatni azokat, kik az ide költözködött
 Magyarokat, tsak úgy akarják nézni és nézetni,
 mint egy otromba néptsordát, mellynél a' puszt-
 titásra termett erőn kívül, semmi erköltsi és
 polgári Culturát nem — hanem tsak tsupa dur-
 vaságot kell képzelni és keresni. Az ilyenek,
 ha több tanúbizonyságra halgatni nem akarnak,
 gondolják meg tsak az egyet: hogy mitsoda
 érett észt, mitsoda sok próbákból, 's nagy ta-
 pasztalásokból gyűjtött böltsességet kell az
 olyan Nagy Atyákról feltennünk, kik már ez
 előtt szintén ezer esztendővel ilyen Constitu-
 tiót alkottak.

K. J.